

Leiden: Kweeklust

Ruim drie eeuwen in één wandeling overbrugd

Niet eerder in deze serie hebben we een wandeling gemaakt met zoveel contrasten. Het ene moment is er de betrekkelijke stilte van een park, in deze wandeling zelfs twee parken, het andere moment is het verkeerslawaai van een belangrijke toegangsweg niet van de lucht. Op enig moment lopen we tussen fraaie staaltjes van moderne, ja zelfs gedurfde architectuur, op enig ander moment worden we verwend met al even fraaie uitingen van ontwerp- en bouwkunde uit de late 19de eeuw en de vroege 20ste eeuw.

Routebeschrijving

De start van de wandeling is in de Lage Mors in wijkpark Kweeklust (kp 1) op de hoek van de Constantijn Huygenslaan en de Spiegelstraat. We gaan over het bruggetje het park in en voor een rondgang door het park direct naar rechts. Bij een tweede bruggetje voor een flatgebouw gaan we linksaf. We blijven het doorgaande pad volgen om aan het eind naar rechts het park uit te lopen. De drie, acht etages hoge, flatgebouwen die we aan de achterzijde zijn gepasseerd, worden in de volksmond de Drie Muskietiers genoemd.

(kijkpunt 1)

Het park Kweeklust ontleent zijn naam aan de gemeentelijke kwekerij die hier aan het eind van de 19de eeuw was gevestigd. Aanvankelijk bedoeld als stadsrandpark heeft het met de bebouwing van het westelijke stadsdeel De Bockhorst een meer centrale ligging gekregen. Zo compact als de aangrenzende bebouwing is, zo open is het park. In de oude boerderij, grenzend aan het park, is de wijkdienst gevestigd.

Uit het park lopen we langs de serviceflat Schouwenhove, volgen het pad fietsrichting centrum, signaleren bij de Van Ravelingenstraat een antiek windmolentje en duiken via de Verbeektunnel onder de Plesmanlaan door. Vóór ons is er, in architectonisch opzicht, de overweldigende bebouwing van het Leiden Bio Science Park (kp 2). Hier en daar lijken ontwerper en bouwer te hebben gespot met de wetten van de zwaartekracht; niet zo vreemd overigens in een omgeving waar de straten zijn getooid met de namen van Archimedes, Einstein en Newton.

(kijkpunt 2)

Het Leiden Bio Science Park (LBSP), opgericht in 1984, is ontstaan in het gebied pal ten westen van NS-station Leiden Centraal. De gronden in het gebied zijn eigendom van de universiteit. Het wetenschaps - en bedrijvenpark

- inmiddels ruim 110 hectare groot

- strekt zich nu uit tot rijksweg A44 en herbergt zo'n 60 bedrijven en kennisinstellingen. Het LBSP is het grootste in z'n soort in Nederland en behoort qua kennisniveau tot de vijf belangrijkste van Europa. Het merendeel van de bedrijven op het LBSP richt zich op het gebruik van biotechnologie voor medische en biofarmaceutische doeleinden.

Na de tunnelpassage onder de Plesmanlaan lopen we rechtdoor over de Einsteinweg om bij de splitsing met de Zernikedreef rechtsaf te slaan. Waar deze weg opnieuw naar rechts buigt, houden we kort links aan om over het bruggetje het gecombineerde wandel- en fietspad te volgen dat de naam Trambaan heeft. Het complex van TNO ligt rechts van ons. Kort nadat we de Endegeesterwatering zijn gepasseerd, verlaten we het science park.

We volgen hier de verwijzing voor de fietsers, rechtsaf richting centrum. Aan de overzijde van de Wassenaarseweg is het Rijnlands Revalidatie Centrum gevestigd.

Het Rijnlands Revalidatie Centrum (RRC) legt zich toe op de behandeling en begeleiding van volwassenen en kinderen met een lichamelijke beperking. Het RRC beschikt over ultramoderne voorzieningen; zo is er ondermeer een sporthal met Olympische afmetingen. Vooral ten aanzien van hart - en longrevalidatie geniet het Rijnlands Revalidatie Centrum grote faam.

Na een goeie 100 meter steken we de Wassenaarseweg over om de Blauwe Vogelweg in te gaan. Niet voor lang overigens, want direct rechts is er de entree van het Bos van Bosman (kp 3).

(kijkpunt 3)

De naamgever van het bosgebied is de industrieel A.G. Bosman die in de jaren '20 van de vorige eeuw rond zijn woning door landschapsarchitect Springer het landgoed Nieuweroord liet aanleggen. Begin jaren '70 werd het landhuis afgebroken; een woonflat kwam er voor in de plaats. Van het oorspronkelijke landgoed is nu ruim 3,5 hectare bos.

Beuken, eiken en iepen bepalen het beeld van het Bos van Bosman. Het natuurgebied ligt ingeklemd tussen Wassenaarseweg, Blauwe Vogelweg en Rijnsburgerweg. In 2002 is het park gerenoveerd, waarbij planten zijn teruggezet die vroeger in het bosgebied voorkwamen.

Zoals in menig ander Leids park bevolkt een aanzienlijke populatie van oorspronkelijk uit India afkomstige halsbandparkieten.

In het bosgebied komen veel stinsenplanten voor: van oorsprong uitheemse planten die vooral op oude landgoederen en boerenhoeven en op stadswallen worden aangetroffen.

De benaming komt van het Friese woord 'stins', wat steenhuis betekent. Zij is voor het eerst in de jaren '30 van de vorige eeuw door de heemkundige J. Botke geïntroduceerd, toen op het landhuis Schierstins in Veenwouden 'stinzeblomkes' werden aangetroffen.

We negeren het eerste zijpad naar links en volgen het wandelpad met water links van ons. Na een houten bruggetje zonder leuning gaan we bij de eerstvolgende splitsing linksaf om na zo'n 40 meter weer links aan te houden over een houten bruggetje met leuning. De hoge flat houden we rechts van ons. We blijven het geasfalteerde pad volgen en lopen langs en om het gebouw van het Leo Kanner College heen.

Het Leo Kanner College legt zich toe op onderwijs aan leerlingen met gedragstoornissen of psychiatrische problemen. Naast de hoofdvestiging in Oegstgeest heeft de stichting ook scholen in Leiderdorp, Zoetermeer en Sassenheim.

Waar recht vóór ons een uitgang van het park is, gaan we naar rechts om pas daar, links aanhoudend, het Bos van Bosman te verlaten. Op de Rijnsburgerweg aangekomen slaan we rechtsaf (kp 4).

(kijkpunt 4)

De eerste bebouwing langs de Rijnsburgerweg, de weg die al in de 19de eeuw een belangrijke verbinding was tussen Leiden en de Noordzeekust, dateert van het einde van de 18de eeuw. Sinds de jaren '30 van de vorige eeuw, na de grenscorrectie in 1920 waarbij delen van Oegstgeest bij Leiden werden gevoegd, is sprake van aaneengesloten bebouwing, vooral in trek bij de welgestelde inwoners van Leiden. Veel van de monumentale panden van weleer zijn behouden gebleven en zorgen voor een klassieke uitstraling. Een enkel nieuwbouwpand detoneert heftig.

Ook in een ander opzicht is de Rijnsburgerweg van historische betekenis. Bijna een eeuw lang heeft er een dubbelspoor tramlijn in de weg gelegen. Vanaf de oprichting in 1881 tot de opheffing van de lijn in 1960, heeft hier de tram van Leiden naar Katwijk en Noordwijk gereden. Tot 1911 reden er stoomtrams, daarna was de lijn geëlektrificeerd. In 1915 werd een speciale lijn in gebruik genomen die het station van Leiden verbond met Oegstgeest-Endegeest (psychiatrisch ziekenhuis). In latere jaren is het eindpunt herhaaldelijk verplaatst, dieper Oegstgeest in. De tram reed over het bestaande spoor van de tram die naar de kust reed.

Vanaf 1924 maakten beide lijnen deel uit van het Blauwe-Tramnet van de NZHTM, de Noord-Zuidhollandsche Tramweg Maatschappij, kortweg NZH genoemd. De NZH introduceerde de Blauwe Tram in 1924 toen trams van Hongaarse makelij op de lijn werden ingezet. Deze zogeheten Boedapester trams waren donkerblauw van kleur. De reeds bestaande trams kregen toen ook deze kleur.

We lopen verder over de Rijnsburgerweg langs het Van Eysingapark, vernoemd naar jhr. Willem Jan Mari van Eysinga.

Jhr. van Eysinga (1868-1961) was een gerenommeerd kenner van het volkenrecht, diplomaat, lid en voorzitter van talrijke internationale commissies en conferenties en in 1912 hoogleraar in Leiden, van de eerste in Nederland ingestelde leerstoel volkenrecht. Van Eysinga introduceerde de inmiddels algemeen aanvaarde stelling dat internationale overeenkomsten voorrang hebben boven nationaal recht.

Op de rotonde lopen we rechtdoor, verder richting Centraal Station. Maar we staan nog wel even stil bij de Keet van Jesse, het monumentale pand aan de overzijde van de Rijnsburgerweg op nr. 35 (kp 5).

(kijkpunt 5)

De Keet wordt algemeen gezien als het hoogtepunt in het oeuvre van architect Hendrik Johannes Jesse, 'stadsbouwmeester' van Leiden. Jesse heeft een belangrijk stempel gedrukt op de Rijnlandse bouwkunst tussen 1885 en 1940. Jesse woonde in en werkte vanuit De Keet vanaf 1906 tot aan zijn dood in 1943.

De Keet is Jesse in zijn meest pure vorm: raam- en deurpartijen bekroond met verspringende lateien en rondbogen, een achthoekige traptoren, inpandige balkons en schoon metselwerk zonder veel decoratieve opsmuk. En waar hij spaarzame decoratie toepaste, was het vooral groen geglazuurde baksteen.

Jesse, in Zaltbommel in 1860 geboren als zoon van een apotheker, vestigde zich als 17-jarige bij zijn grootmoeder in Leiden om zijn wens om architect te worden, te realiseren. Zeven jaar later, in 1884, ontwierp hij zijn eerste bouwwerk, de Nieuwe Kerk van Katwijk.

Jesse's eerste werken zijn een voorbeeld van de Hollandse neorenaissancestijl. Na de eeuwwisseling liet Jesse zich al snel beïnvloeden door Berlage en in de jaren '20 ontwierp hij veel gebouwen in art-nouveaustijl. In de laatste jaren van zijn leven ontwikkelde Jesse een meer persoonlijke, op het rationalisme geënte stijl.

Aan dezelfde zijde van de Rijnsburgerweg als De Keet staan meer fraaie, oorspronkelijke woonhuizen, zoals Sonnevand, Vesta en het Mariënpoolhotel. Het in Jugendstil opgetrokken hotel, daterend uit 1907 en gerenoveerd in 2001, is ook een creatie van architect Jesse. De gevel aan onze zijde is opvallend uniform: hier waren vroeger verpleegafdelingen en zusterverblijven, later onderwijssecties van het oude Academisch Ziekenhuis gehuisvest.

Ter hoogte van de Mariënpoolstraat, links, even voorbij de rotonde waar we zojuist rechtdoor zijn gelopen, heeft aan onze kant van de Rijnsburgerweg ooit een klooster gestaan.

Het is Boudijn van Swieten geweest die hier tussen 1428 en 1431 een klooster heeft gesticht voor de congregatie van Augustinessen. Met de bouw van het Mariënpoolklooster werd begonnen nadat de Hoekse en Kabeljauwse Twisten waren beëindigd. Over het klooster is verder niets bekend, wel dat het, naar later is gebleken, is gebouwd op de ruïnes van kasteel Paddenpoel dat hier tussen 1360 en 1420 moet hebben gestaan.

Dat kasteel, ook wel Poddikenpoel genoemd, is vernield ten tijde van het 'beleg' van Leiden in de strijd om de stad tussen burchtgraaf Filips van Wassenaar namens Jacoba van Beieren, dochter van de in 1417 overleden graaf Willem VI van Holland en haar oom Jan van Beieren (Jan zonder Genade) die uiteindelijk met succes de opvolging van Willem VI claimde. Boud(ew)ijn van Swieten verwierf de kasteelruïne op het Poelterrein en bouwde er enkele jaren later zijn klooster.

Een straat verder, aan het begin van de naar hem genoemde laan, wordt Boerhaave naar een ontwerp van de Duitse beeldhouwer Jean Stracké ook nog met een bronzen standbeeld geëerd (kp 6). Het is niet voor niets dat Boerhaave in 1872 recht tegenover het voormalige Academisch Ziekenhuis Leiden op een voetstuk werd geplaatst, want Boerhaave is èn voor het onderwijs èn voor de medische wetenschap van onschatbare waarde geweest, nationaal èn internationaal.

(kijkpunt 6)

Herman(us) Boerhaave was in zijn tijd, eind 17de en begin 18de eeuw, één van de grootste wetenschappers van Europa. Boerhaave, geboren in 1668 in Voorhout en overleden in 1738 in Leiden, werd in 1701 benoemd tot lector geneeskunde van de Leidse universiteit. In zijn inaugurele rede betoonde hij zich een groot volger van Hippocrates, de 'vader van de geneeskunde' uit de Griekse oudheid.

Aanvankelijk studeerde Boerhaave filosofie, theologie en wiskunde, later ging hij geneeskunde studeren. Hij promoveerde in Harderwijk aan de Gelderse Universiteit, die van 1648 tot 1811 heeft bestaan. Saillant detail: verder dan Harderwijk heeft Boerhaave nooit gereisd.

In 1709 werd Boerhaave hoogleraar geneeskunde en botanie, een voor die tijd unieke combinatie van functies. Daarnaast was hij vele jaren achtereenvolgende directeur van de Leidse hortus botanicus. Wat hij aan verkregen, uitheems zaaigoed niet in zijn hortus kwijt kon, plantte hij later in de tuinen van Oud-Poelgeest, waarvan hij tussen 1724 en 1733 eigenaar en bewoner is geweest.

In 1714 werd Boerhaave benoemd tot rector magnificus van de Leidse universiteit en vestigde hij zijn naam als hoogleraar praktische geneeskunde. Wat heden ten dage met multimediale middelen gemeengoed is geworden, introduceerde Boerhaave met de zogeheten klinische les ('patiëntdemonstraties') als eerste. Een nieuwe methode van onderwijs was geboren.

Boerhaave stond ook in het buitenland in hoog aanzien. Zo werd hij in 1728 lid van de Académie française en in 1730 van de al even prestigieuze Royal Society in Londen. Boerhaave overleed in 1738 en is in de Pieterskerk in Leiden begraven.

We lopen tegenover Boerhaave de oude toegangsweg in naar het voormalig academisch ziekenhuis. Het indrukwekkende Poortgebouw, overblijfsel van het oude ziekenhuiscomplex, nodigt ons uit voor een onderdoorgang, waarna zich de overweldigende architectuur van het betrekkelijk nieuwe Leids Universitair Medisch Centrum aan ons openbaart (kp 7). In vergelijking met de laagbouw van weleer zijn de nieuwe gebouwen hemelbestormend. De ontwerpen zijn stuk voor stuk uitdagend en zinnenprikkelend, maar in alle opzichten zeker ook efficiënt en resultaatgericht naar ruimte en gebruik.

(kijkpunt 7)

De eerste voorloper van het LUMC was als Caeciliagasthuis gevestigd in het huidige Boerhaave-museum aan de Caeciliastraat in de Leidse binnenstad. Al snel ontstond ruimtegebrek en werd het eerste academisch ziekenhuis in z'n soort gebouwd: het huidige Museum Volkenkunde, tussen 1ste Binnenvestgracht en het water van de Morssingel. In 1873 werd het gebouw betrokken.

In 1928 werd het toen nieuw gebouwde Academisch Ziekenhuis Leiden (AZL) aan de Rijnsburgerweg in gebruik genomen. De nieuwbouw, niet langer één gebouw, maar een complex van paviljoens, was noodzakelijk geworden vanwege de behoefte aan meer laboratoriumruimte, meer verpleeg- en operatiekamers en de roep om meer comfort voor patiënten en personeel.

Met de bouw van het huidige universitair medisch centrum, gesitueerd achter het oude ziekenhuis, is in het begin van de jaren '80 begonnen. De eerste gebouwen werden in 1986 geopend. Sinds het midden van de jaren '90 is het medisch centrum volledig operationeel. Door middel van loopbruggen zijn vele van de nieuwe gebouwen, met een maximale hoogte van 52 meter en een gezamenlijk vloeroppervlak van 200.000 m², met elkaar verbonden. De oude paviljoens zijn alle, op het Poortgebouw na en een complex langs de Rijnsburgerweg, na de voltooiing van de nieuwbouw van het LUMC gesloopt.

Een keur van gerenommeerde architecten heeft een

- hier en daar prijswinnende

- bijdrage geleverd aan de invulling van het immense terrein tussen het station van Leiden en het Bio Science Park. Behalve een aantal hoofdgebouwen van het nieuwe LUMC is ook de opvallende, transparante, glazen parkeergarage een ontwerp van BD Architecten uit Arnhem, het Curium-gebouw voor kinder - en jeugdpsychiatrie van De Jong Architecten uit Langbroek en de gebouwen voor Onderzoek en Onderwijs van EGM Architecten uit Dordrecht.

Na de onderdoorgang van het Poortgebouw gaan we linksaf richting station. Het is de bedoeling dat we door het Leidse stationsgebouw lopen, in architectonisch opzicht al even indrukwekkend, om aan de stadse zijde de wandeling voort te zetten, maar we zouden het gegarandeerd betreuren als we niet besluiten om een aantal van de architectonische hoogstandjes van het LUMC van dichtbij te aanschouwen.

We lopen daarom even naar het Hippocratespad: vanuit het Poortgebouw naar het LUMC, vóór het ziekenhuis naar rechts en direct weer naar links, waar de sculpturen Anna van Henk Vogel en Phyllotaxis van beeldhouwer Sjoerd Buisman ons als het ware de weg wijzen naar Hippocrates aan wie even voorbij de 'glazen' parkeergarage, in de vorm van een borstbeeld op het centrale plein eer wordt bewezen.

(De Griekse arts Hippocrates heeft rond 400 v. Chr. de eed geïntroduceerd waarin artsen zichzelf verplichten bepaalde beroepsregels na te leven en te handhaven. Hippocrates liet voor het eerst zijn leerlingen van het Asklepieion, een antiek Grieks sanatorium, op het eiland Kos de belofte afleggen, die, vertaald vanuit het oud-Grieks luidt: 'Ik zal naar mijn beste oordeel en vermogen en om bestwil mijner zieken hun een leefregel voorschrijven en nooit iemand kwaad doen'.

In Nederland werd in 1878 een artseneed ingevoerd die op de eed van Hippocrates was gebaseerd. In 2003 werd deze eed vervangen door een andere eed, meer toegespitst op de eisen van de tijd: 'Ik zweer/beloof dat ik de geneeskunst zo goed als ik kan zal uitoefenen ten dienste van mijn medemens. Ik zal zorgen voor zieken, gezondheid bevorderen en lijden verlichten'. De eed wordt afgelegd op het moment dat medische studenten hun artsbevoegdheid krijgen).

Nadat we de architectonische prestaties van formaat hebben bewonderd, lopen we terug naar het imposante, in 1996 in gebruik genomen stationsgebouw van Leiden.

Op het achterplein van het station staat sinds eind 2014 het beroemde glaskunstwerk van schrijver/beeldhouwer/schilder Jan Wolkers: Ode aan Rembrandt (kp 8). Ruim een decennium lang stond het veelbekeken en geroemde kunstwerk op een tijdelijke plek aan de centrumzijde van het stationsgebouw. Met de definitieve inrichting van het zogeheten LUMC-plein aan de achterzijde van het stationscomplex kreeg ook het kunstwerk van Wolkers uiteindelijk zijn definitieve plek: wat meer in de richting Oegstgeest, de geboorteplaats van de kunstenaar.

(kijkpunt 8) Het speciale kunstwerk is, maar toen aan de centrumzijde van het station, in 2005 onthuld, op 26 oktober, de dag dat de kunstenaar 80 jaar werd. Het kunstwerk is een driekantige, roestvrijstalen zuil van zes meter hoog met in de top gekleurd glas, kenmerkend voor het palet van de schilder Rembrandt. Het lichtgroene glas eronder symboliseert de Oude Rijn.

Het stationsgebouw van Leiden Centraal, gebouwd naar een ontwerp van architect Harry Reijnders, is een bezienswaardigheid op zichzelf (kp 9)

(kijkpunt 9)

Het eerste station van Leiden werd in 1842 geopend na de doortrekking van de zogeheten Oude Lijn, de eerste spoorlijn van de HIJSM, de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij. In september 1839 werd de lijn Amsterdam-Haarlem voor het publiek opengesteld, in 1842 was de lijn naar Leiden doorgetrokken. Kort daarna volgden Den Haag, Delft en Rotterdam.

Het eerste Leidse stationsgebouw werd in 1879 vervangen door een nieuw gebouw van architect Dirk Margadant die later ook het tweede station van Den Haag HS (1891) en het vierde stationsgebouw van Haarlem (1906) heeft ontworpen. Het Leidse Margadantgebouw werd in 1955 vervangen door een nieuw station naar een ontwerp van architect Hermanus Schelling die ook de grondlegger is geweest van ondermeer de stationsgebouwen van Arnhem, Enschede en Hengelo, alle gekenmerkt door veel pilaren en gangen.

Het stationsgebouw van Reijnders vertoont in het gebruik van het vele staal en glas veel overeenkomst met andere ontwerpen van hem: Amsterdam-Sloterdijk (1986) en Rotterdam-Blaak (1993).

Sinds 1997 heeft het spoorstation van Leiden de toevoeging Centraal gekregen. Deze benaming hanteert de NS voor de vijf grootste stations van Nederland, gemeten naar het aantal reizigers. Leiden is het vijfde na Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam.

*instapmogelijkheid treinreizigers

(Let op: Voor de doorgang via de voetgangerspassage door het stationsgebouw naar de centrumzijde is het gebruik van de OV-chipkaart nodig).

Na de passage door de voetgangerstraverse onder de sporen verlaten we het stationsgebouw via de entree aan de voorzijde

- ontworpen als een immense, gebogen witte schelp
- en gaan daar linksaf.

We lopen langs de taxibrug, waaronder zich een enorme fietsenstalling bevindt, en gaan bij de kruising met het Schuttersveld rechtsaf. De opvallende, kleurrijke glazen 'piramides' van Achmea langs de Dellaertweg waren ons natuurlijk al eerder opgevallen (kp 10).

(kijkpunt 10)

De eerste paal voor de futuristisch ogende nieuwbouw van de Achmea Holding is in november 2007 geslagen. Het kantorencomplex, naar een ontwerp van VVKH Architecten, krijgt een vloeroppervlak van maar liefst 30.000 m². Opdrachtgever voor het geheel is projectontwikkelaar Eurocommerce. In de loop van 2011 moeten de kantoren in gebruik zijn genomen.

De opvallende gevelbekleding herinnert aan De Stijl, de in 1917 door Leidenaar Theo van Doesburg en de uit Amersfoort afkomstige Piet Mondriaan opgerichte kunstenaarsbeweging, die harmonische verhoudingen in maat en

- primaire

- kleur voorstond. Mondriaan op zijn beurt was weer geïnspireerd door het kubisme van Picasso.

De architecten Verheijen, Van Rijswijk, Knappers en De Haan zijn de naamgevers van de combinatie VVKH Architecten, die in het Witte-Poortgebouw aan het Noordeinde in Leiden is gevestigd.

De architecten van VVKH zijn ook de ontwerpers van onder meer het Nationaal Historisch Museum (Naturalis) in Leiden en van de opmerkelijke woontorens in de Leidse woonwijk Roomburg

- vermeld in een andere wandeling in deze uitgave.

Via het Schuttersveld lopen we naar het terrein waar museum Molen De Valk is gevestigd. De naam 'Schuttersveld' verwijst naar het voormalige oefenterrein van de Leidse Schutterij en het garnizoen dat hier ooit was gesitueerd. Leiden was in de 19de eeuw één van de grootste garnizoenssteden van Nederland.

Zodra we de brug over de Rijnsburgersingel zijn gepasseerd, volgen we het wandelpad dat de molen links van ons houdt. Aan de overzijde staat het gebouw van de voormalige Leidsche Bouwvereniging, de woningbouwcorporatie die een belangrijke rol heeft gespeeld in de totstandkoming van de sociale woningbouw in Leiden.

Een bezoek aan het molenmuseum (kp 11) is de moeite meer dan waard.

(kijkpunt 11)

Het museum is sinds juni 1966 in de uit 1743 daterende stellingkorenmolen gevestigd. De laatste molenaar, Willem van Rhijn, is in 1964 op 87-jarige leeftijd overleden. Van Rhijn had al een grote hoeveelheid molenattributen verzameld; in de loop der jaren is de collectie fors uitgebreid, ondermeer met een rosmolen op het buitenterrein. Sinds enige tijd is de molen weer maalvaardig. De woning van de stadsmolenaar op de begane grond, daterend uit 1900, is nog authentiek. De eerste en tweede verdieping, waar voorheen de slaapkamers waren, is als expositieruimte ingericht. Ook de maalzolder, steenzolder en luizolder met het hijswerk zijn te bezichtigen.

In praktisch rechte lijn lopen we verder langs het water van de singel. Het pad komt uit op het punt waar Stationsweg na de stenen brug overgaat in Steenstraat. Vlak daarvoor staan we even stil bij het monument dat ter ere van fotograaf Israël David Kiek is opgericht (kp 12).

(kijkpunt 12)

Israël David Kiek, in 1811 in Groningen geboren, woonde vanaf zijn 44ste in Leiden, waar hij eerst een sigarenwinkel dreef. In 1858 vestigde hij zich als professioneel fotograaf. Het beroep van fotograaf was in joodse families gewild, omdat daarvoor geen vestigingsvergunning nodig was. Kiek maakte vooral veel portretfoto's, maar zijn 'kiekjes' van studenten, soms bij nacht en ontij gemaakt, zijn historisch.

'Kiek is dead, long live kiekje'. Het monument

- een driepoot van roestvrij staal met daarop een camerakast van hetzelfde materiaal, geplaatst in 1990

- is een initiatief van gemeenteraadslid Bernard Stöxen van de stadspartij Leiden Weer Gezellig. Het is gemaakt naar een ontwerp van het kunstenaarsduo Norman Beierle en Hester Keijser. Het monument biedt zicht op de Rijnsburgersingel, waar Kiek vermoedelijk zijn atelier heeft gehad.

Stadscafé Van der Werff, jawel met dubbel f, biedt uitgebreid gelegenheid voor een onderbreking én overdenking, want er is een fiks brok historie aan dit etablissement verbonden (kp 13).

(kijkpunt 13)

Het oorspronkelijke gebouw, naar een ontwerp van architect Jan Willem Schaap, dateert van 1859, maar nadat het was afgebroken is het in 1932 herbouwd. Het is vanaf de oorsprong het onderkomen van de herensociëteit Amicitia, die overigens al in 1768 in Leiden was opgericht. Amicitia is vermoedelijk de oudste herenclub van Nederland. De herensociëteit, die min of meer aan de wieg heeft gestaan van de 3-oktobervereniging, heeft zo'n 200 leden, vanuit historisch perspectief gelijkgestemden op intellectueel, sociaal en spiritueel niveau.

Schaap, geboren in Leiden in 1813, is als architect een autodidact. Vanaf 1863 was Schaap stadsarchitect van Leiden als opvolger van zijn leermeester Salomon van der Pauw. Ofschoon Schaap vele plannen heeft ontwikkeld voor de herinrichting van de Grote Ruïne na de buskruitramp van 1807 is slechts een tweetal daarvan uitgevoerd, namelijk twee middelbare schoolgebouwen.

De vrijwel volledige nieuwbouw van de Leidse Schouwburg in 1865

- op de toneeltoren na werd het uit 1705 daterende theatergebouw gesloopt

- is eveneens een ontwerp van architect Schaap. En dat geldt ook voor de inrichting van de Lakenhal tot stedelijk museum. Ook de Stadsgehoorzaal aan de Breestraat, afgebrand overigens in 1889, was in 1871 naar een ontwerp van Schaap gebouwd.

Schaap was op vele terreinen actief; zo heeft hij na de cholera-epidemie in 1866 vergaande plannen ontwikkeld om de stadsgrachten te dempen. Vele grachten werden ook gedempt; een aantal niet, zoals het Rapenburg. Ook zijn plan om het Liernurstelstel in Leiden te introduceren, het gesloten rioleringstelsel vernoemd naar ingenieur Charles Liernur, dat voor het eerst in 1870 in Amsterdam werd uitgevoerd, werd uiteindelijk vanwege de hoge kosten geschrapt.

We steken de Steenstraat over en vervolgen onze weg door de tuinen van Museum Volkenkunde (kp 14). Een bezoek aan het museum bewaren we voor een andere gelegenheid.

(kijkpunt 14)

Nadat het academisch ziekenhuis in 1928 zijn nieuwe onderkomen aan de Rijnsburgerweg had betrokken, kreeg het voormalige Rijksmuseum voor Volkenkunde, na 2005 Museum Volkenkunde geheten, de beschikking over het omvangrijke gebouwencomplex.

Museum Volkenkunde komt oorspronkelijk voort uit het Etnografisch Museum, in 1837 opgericht door toedoen van Koning Willem I en arts-bioloog Philipp Franz von Siebold die geruime tijd in Leiden heeft gewoond en gewerkt. In het museum worden in relatie tot hun historische ontwikkeling bijzondere voorwerpen uit andere culturen getoond.

De tuinen van het museum grenzen aan de zuidzijde aan de Morschpoort (kp 15). Met de Zijlpoort is de oude Morschpoort de enige stadspoort die van het oorspronkelijke tental dat er in het midden van de 19de eeuw was, behouden is gebleven.

(kijkpunt 15)

Leiden heeft nooit een volledig vestingstelsel met bolwerken gehad; wel werden na het ontzet van Leiden de stadspoorten verbeterd en werden bolwerken uitgebreid. Hier en daar werden voorpoorten of binnenpoorten geplaatst. Tussen 1664 en 1682 werden door toedoen van stadsbouwmeester Willem van der Helm zes bestaande poorten door nieuwe vervangen. De Morschpoort is één van die zes stadspoorten.

De achtkantige poort dateert van 1669 en is naar een ontwerp van Van der Helm in maniëristische stijl gebouwd, geënt op en geïnspireerd door Italiaanse bouwkunst uit de 16de eeuw. De stenen poort verving de houten poort uit 1640 die op zijn beurt weer een eerdere poort uit 1611 had vervangen. De poort dankt zijn naam aan het moerassige gebied aan de landzijde (mors = moeras). Decennialang is de Morschpoort gevangenis geweest.

Voordat we naar rechts over de historische brug onze wandeling vervolgen, maken we rechtdoor nog een klein uitstapje naar de molen De Put

- een replica uit 1987 van de oorspronkelijk uit 1619 daterende korenmolen -, de Rembrandtbrug

- ook een replica, uit 1983, van de brug die al in 1620 het Galgewater overspande

- en de voormalige stadstimmerwerf uit 1612 aan het Kort Galgewater, een vijftigtal meters links van de molen.

(De Rembrandtbrug verbindt deze wandeling als het ware aan een andere route die in deze uitgave wordt beschreven. Die wandeling heeft het Van der Werfpark als begin - en eindpunt).

Na de brugpassage over de Morssingel

- in het verlengde van de Morschpoort

- lopen we een kleine kilometer in rechte lijn over de Morsweg, de voormalige Morsdijk, naar de Lage Morsweg. De Transvaalbuurt, rechts van ons tussen brug en de verder gelegen spoorwegovergang, is na de grenswijziging van 1925 intensief bebouwd. Door toedoen van de woningbouwcorporatie Werkmanswoningen is het een wijkje met veel sociale woningbouw. Het is vooral de Leidse architect Buurman die hierop zijn stempel heeft gedrukt: strak en eenvoudig, in heldere baksteen. Opvallend onderdeel in zijn ontwerpen zijn de rondgemetselde hoeken.

Langs de Morsweg zelf zijn hier en daar ook nog enkele fraaie historische panden bewaard gebleven. Bij de splitsing van Morsweg en Lage Morsweg gaan we rechtsaf onder het spoor door. Beide wegen hebben zo hun eigen historie. Langs de Morsweg ligt de oudste bebouwing van het gebied, aanvankelijk kalk - en steenovens, in een lint langs de Oude Rijn met de voormalige bedrijfsworkplaatsen aan de rivier. De Lage Morsweg was ooit een landweg dwars door de voormalige, moerassige polder ter ontsluiting van een enkele boerderij.

Weet dat op het punt waar we rechtsaf de Lage Morsweg ingaan, ooit aan het water van de Rijn, even terug nog Galgewater geheten, de laatste Leidse stadsgalg heeft gestaan.

Na de oversteek van de Vondellaan brengt de Lage Morsweg ons met een lichte kromming naar rechts weer terug bij wijkpark Kweeklust. De uitmonding van de Lage Morsweg op het park ligt zo'n 100 meter links van ons startpunt.

Praktische informatie

Parkeren

omgeving park Kweeklust

OV

NS-station Leiden Centraal

* instapmogelijkheid voor treinreizigers

n.b. OV-chipkaart nodig voor doorgang NS-station Leiden Centraal

Bus 2, halte Jan Luykenlaan (100 meter naar links: Van Ravelingenstraat)

Bus 30, 31, 38, 250 halte Plesmanlaan (50 meter naar links: Verbeektunnel onder Plesmanlaan)

Horeca

directe omgeving station NS Leiden Centraal

Stadscafé Van der Werff, Steenstraat 2

Geen boslanen of akkerwegen, maar 'urban walking': ontspannen lopen over rustige paden, door stedelijk groen, langs rivieren en kanalen, en onverwachte historie. En altijd wel een park, waterkant of uitspanning in de buurt, om de vele indrukken te verwerken. Dat kan met de wandelingen uit 'Wandelen buiten de binnenstad van Leiden' De gids is te koop bij de boekhandel of online te bestellen via www.gegarandeerdonregelmatig.nl.

DEZE WANDELING IS OPGENOMEN
IN EEN WANDELGIDS VAN
GEGARANDEERD ONREGELMATIG

BESTEL DE MOOISTE WANDELGIDSEN OP WWW.GEGARANDEERDONREGELMATIG.NL

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten
www.wandelzoekpagina.nl/abonnement

voor slechts
€ 12,50